

i nawet rozwiązłości (rozd. III „»Krachende Liebschaften«: Erotische Beziehungen in der Welt des Dionysos”, s. 161–22). Z pewnych ograniczeń takiego podejścia autor badający zachowania biesiadne i sympotyczne (*Trinkgelage*) zdaje sobie dobrze sprawę (cf. s. 514–515), chociaż może zbyt daleko idzie we wnioskach sformułowanych wyłącznie na podstawie ikonografii, uważając, że w Attyce V w. p.n.e. (czy przynajmniej w świadomości twórców i odbiorców ceramiki artystycznej) Dionizos nie miał charakteru bóstwa związanego ze światem zmarłych czy z teatrem (s. 517). Są to wnioski w świetle opracowanego przez autora materiału całkowicie uprawnione, ale odnoszą się tylko do analizowanej przez niego ikonografii i wobec tego świadczą naturalnie o charakterze sympozjonu i tematyce podejmowanych na nim rozmów czy recytowanej poezji lub śpiewanych pieśni, lecz nie o całości treści wierzeń związanych z Dionizosem. Eleuzyński Iakchos czy problem Dionizosa syna Persefony nigdzie się u Heinemanna — właśnie ze względu na zawężenie badania do ikonografii wazowej — nie pojawiają. Niewątpliwym osiągnięciem autora jest jednak wydobywanie tego tak ważnego dla Ateńczyków aspektu boga, który był dla nich przede wszystkim dawcą wina, a ono z kolei było absolutnie niezbędnym elementem życia społecznego, bez którego obywatel Aten nie wyobrażał sobie ani kontaktów z innymi ludźmi, ani swojego własnego życia, ani funkcjonowania *polis*. Warto w tym kontekście postawić jednak pytanie, jak boga wina i pijatyki łączono z Iakchosem będącym eleuzyńską postacią Dionizosa, bóstwa związanego z Demeter i Persefoną, przejętego, być może, z tak zwanych wierzeń i mitów orfickich.

Heinemanna należy z pewnością zaliczyć do grona najwybitniejszych obecnie znawców ikonografii dionizyjskiej obok wspomnianej wyżej Isler-Kerényi. Jego praca jest wynikiem dogłębnych studiów i świadczy o nieprzeciętnej erudycji autora oraz znakomitym warsztacie. Starannie i pięknie wydana książka stanie się bez wątpienia podstawowym narzędziem każdego badacza kultu dionizyjskiego, a także punktem wyjścia do studiów nad sympozjonem, obyczajowością i kulturą Aten okresu klasycznego. Jej ogromnym walorem są czytelne ilustracje, a także wspomniany wyżej ich dokładny wykaz z podstawowymi informacjami bibliograficznymi, pozwalający na dalsze studia nad tym pracowicie zgromadzonym materiałem.

Włodzimierz Lengauer
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny

Glenn Dynner, *Yankel's Tavern. Jews, Liquor, and Life in the Kingdom of Poland*, Oxford University Press, New York 2014, ss. 249

Żydowska karczma na stałe wpisała się w romantyczno-sentymentalne wyobrażenie o krajobrazie polskiej prowincji za sprawą „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza.

Przedstawiony tam, poetycko spotęgowany obraz dowodzi, jak ważną instytucją według poety był właśnie szynk¹. Temat ten stanowi również ważne pole badawcze dla historyków zajmujących się zarówno tematyką gospodarczą, jak i historią społeczną. Karczma nie była bowiem jedynie miejscem sprzedaży alkoholu czy posiłków — choć oczywiście stanowiła istotne ogniwo w propinacji wyrobów alkoholowych — ale także przestrzenia rozrywkową, kulturalną i handlową. Tu jak w soczewce skupia się wiele problemów badawczych, począwszy od „menu” serwowanych trunków, kończąc na formach prawnych sankcjonujących funkcjonowanie lokalu. Temat karczem już wcześniej podejmowany był przez historyków, m.in. Józefa Bursztę² i Mariana Szczepaniaka³. Jak trafnie zauważa Jakub Goldberg, mimo że ukazało się sporo publikacji poruszających problematykę propinacji w dobrach prywatnych i królewskich, niewiele miejsca poświęcono w nich arendarzom żydowskim⁴. Książka Glenna Dynnera, „Yankel’s Tavern. Jews, Liquor, and Life in the Kingdom of Poland”, poświęcona funkcjonowaniu karczmy prowadzonych przez ludność żydowską na terenach Królestwa Polskiego w XIX w., stanowi istotne uzupełnienie wzmiankowanych badań.

Dynner w swoich pracach zajmuje się szeroko rozumianą tematyką żydowską, a w głównym nurcie jego zainteresowań znajduje się społeczeństwo żydowskie Europy Wschodniej w czasach nowożytnych oraz wpływ chasydyzmu i haskali na jego funkcjonowanie. Jest on autorem m.in. książki o znaczeniu chasydyzmu dla społeczności żydowskiej w nowożytnej Polsce oraz redaktorem tomu dotyczącego kontaktów między mistykami żydowskimi i chrześcijańskimi w nowożytnej Europie Wschodniej⁵.

W omawianej książce Dynner podjął liczne wątki, w tym problem „mitologizacji” Żyda jako karczmarza. Za punkt wyjścia przyjął archetypiczny obraz Mickiewiczowskiego Jankiela, którego karczma jest swego rodzaju odzwierciedleniem społeczeństwa polsko-litewskiego (s. 14); następnie zajął się wpływem religii żydowskiej na funkcjonowanie karczmy. Interesujący jest fragment poświęcony „odczarowaniu” mitu trzeźwego i niepijącego Żyda. Według autora jednym z głównych powodów, dla których właściciele karczmy chętnie oddawali je w dzierżawę starozakonnym, było przekonanie, że mogą oni zmaksymalizować dochód z handlu, jednocześnie minimalizując straty wynikające ze spożycia „na własny użytek”, gdyż Żydzi po prostu nie pili alkoholu (s. 31). Autor podejmuje problematykę rozwiązań prawnych (w tym ograniczeń) dotyczących sprzedaży wyrobów alkoholowych i prowadzenia karczmy przez ludność żydowską. Godne uwagi wydają się rozważania nad wpływem, który zarządzenia rabinów wywierały na handel i produkcję gorzałki. Dynner zdecydowanie rozgranicza karczmy miejskie i zlokalizowane poza rogatkami; rozważa społeczne aspekty funkcjonowania szynku, co

---

¹ J. ŻYNDUŁ, *Karczma żydowska jako locus delicti, czyli próba przestrzennego usytuowania zbrodni rytualnej*, „Teksty Drugie”, t. IV, 2008, s. 200.

² J. BURSZTA, *Wieś i karczma. Rola karczmy w życiu wsi pańszczyźnianej*, Warszawa 1950.

³ M. SZCZEPANIAK, *Karczma, wieś, dwór. Rola propinacji na wsi wielkopolskiej od połowy XVII do schyłku XVIII wieku*, Warszawa 1977.

⁴ J. GOLDBERG, *Żyd a karczma wiejska w XVIII wieku*, „Wiek Oświecenia”, t. IX, 1993, s. 205.

⁵ G. DYNNER, *Men of Silk: The Hasidic Conquest of Polish Jewish Society*, New York 2006; idem, *Holy Dissent: Jewish and Christian Mystics in Eastern Europe*, Detroit 2011.

cenne, nie tylko w codzienności, lecz także w sytuacjach ekstreordynaryjnych, np. w czasie powstania listopadowego, i przygląda się, jak w takich okolicznościach funkcjonowali np. szmuglerzy i szpiedzy. Autor wykorzystał źródła pochodzące m.in. z Archiwum Głównego Akt Dawnych, w tym akta Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego i Centralnych Władz, a także z YIVO Archives, przede wszystkim z kolekcji Eliyahu'a Guttmachera. Ponadto sięgnął po przedwojenne periodyki, takie jak „Biblioteka Warszawska”, „Dziennik Praw”, „Izraelita”, „Jutrzenka”, „Ha-Magid”, „Prawda”, „Ha-Tsefirah” czy „Undzer Ekspres”.

Ten skrótowo przedstawiony wybór zagadnień poruszonych przez Dynnera przekonuje, że mamy do czynienia z kolejnym ważnym głosem w dyskusji nad dziejami relacji polsko-żydowskich. Jego książka jest również interesującym przykładem, w jaki sposób zagraniczny badacz, niezwiązany z polskim środowiskiem naukowym, prezentuje swój punkt widzenia na znany i analizowany przez polskich uczonych materiał źródłowy.

Jakub Maciej Kosiorek
Polska Akademia Nauk
Instytut Archeologii i Etnologii

Stuart Walton, *Odlot. Kulturowa historia odurzenia*, przeł. Anna Kunicka, Wydawnictwo Altheia, Warszawa 2017, ss. 435

Prezentowany tom jest polskim tłumaczeniem książki, która miała swoją premierę w 2001 r. Jej autor, Stuart Walton, jest znanym brytyjskim dziennikarzem, autorem publikacji o koktajlach alkoholowych, współautorem „The World Encyclopedia of Wine”, a także „A Natural History of Human Emotions” (2006). Pierwsze wydanie omawianego dzieła ukazało się równoległe z ważną pracą brytyjskiego historyka Richarda Davenporta-Hinesa, „The Pursuit of Oblivion: A Global History of Narcotics 1500–2000” (pol. wyd. 2006). Obie pozycje sprowokowały szeroką dyskusję i zainicjowały żywsze naukowe zainteresowanie problemem odurzania i uzależnień. Walton nadał swojej książce wyraźną tezę i już we wstępie jasno określił cel, którym było uwolnienie „uniwersalnego ludzkiego doświadczenia odurzania z rąk polityków, policji, służby zdrowia i przywódców religijnych” oraz przywrócenie go „jego obłączonym użytkownikom” (s. 9). Krótko rzecz ujmując, „książka argumentuje na rzecz legalizacji” (s. 10). Dumny i gwarantujący względną poczytność podtytuł „Kulturowa historia” może być dobrym przyczynkiem do trwającej od dawna dyskusji, czym jest owa „historia kulturowa”. Myślę, że jednak żaden z poważnych badaczy zajmujących się tym dylematem, nie uznałby za nią żywiołowego, czasem erudycyjnego, ale i niepozabawionego demagogii manifestu Waltona, przeplatane go dość wybiórczo i przypadkowo używaną argumentacją odwołującą się do przykładów zaczerpniętych z czasów historycznych. Autor zna dotychczasową historyczną i historyczno-kulturową literaturę naukową dotyczącą narkotyków i odurzania, uważa ją jednak za mało przydatną i ograniczoną. Za takim przekonaniem Waltona